

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ПРОБЛЕМАТИЧНОЇ МОДАЛЬНОСТІ В АНГЛІЙСЬКОМУ ДЕТЕКТИВНОМУ РОМАНІ

Вікторія КОЧУБЕЙ (Кіровоград, Україна)

У статті розглянуто поняття проблематичної епістемічної модальності як функціонально-семантичної категорії. З'ясовані лексичні та граматичні засоби вираження високої, простої та низької вірогідності в тексті англійського детективного роману А. Конан Дойла «Собака Баскервілів».

Ключові слова: суб'єктивна модальність, проблематична епістемічна модальність, ступінь впевненості мовця, висока, проста та низька вірогідність, лексичні та граматичні показники модальності.

The article discloses the meaning of problematic epistemic modality as a functional and semantic category. Lexical and grammatical means of expressing high, ordinary and low probability are revealed in the text of A. Conan Doyle's detective novel "The Hound of the Baskervilles".

Key words: subjective modality, problematic epistemic modality, degree of the speaker's sureness, high, ordinary and low probability, lexical and grammatical markers of modality.

Модальність знаходиться в центрі уваги фахівців різних наук – лінгвістики, логіки, філософії. Модальність як універсальна функціонально-семантична категорія здійснює безпосередній вплив на породження та інтерпретацію змісту висловлювання [5: 424]. Проблеми модальності присвячено багато праць, зокрема в мовознавстві її розглядають як граматичну (В.В. Виноградов, В.Г. Гак), логіко-граматичну (В.З. Панфілов), лексико-граматичну (Г.В. Колшанський, Д.Е. Розенталь та М.О. Теленкова), функціонально-семантичну (О.В. Бондарко, Ф.С. Бацевич) категорію. Проблематична модальність як різновид епістемічної модальності виражає різний ступінь впевненості мовця в достовірності повідомлюваної інформації [8: 6].

Метою цієї статті є встановлення лексико-семантичних та граматичних засобів вираження проблематичної епістемічної модальності в англійському детективному романі Артура Конан Дойла «Собака Баскервілів».

Детективний роман як специфічний літературний жанр є інтелектуальним розслідуванням, інтелектуальною грою [2: 151], в якому для знаходження розгадки злочину детектив, так само як і читач, має застосовувати аналітичне мислення. Тексти такого роду насичені проблематичною епістемічною модальністю, яка відображає мисленнєвий процес висунування гіпотез та спростування або підтвердження істинності висунутих припущень. Роман «Собака Баскервілів» А. Конан Дойла [12] є яскравим прикладом класичного детективу, де, на відміну від сучасного детективу, в центрі уваги знаходиться не сама трагедія злочину, а змалювання інтелектуального процесу пошуку істини.

Для досягнення вищезазначеної мети необхідним вважаємо чітко окреслити поняття проблематичної епістемічної модальності та її зв'язок з іншими видами модальності, а також з'ясувати показники проблематичної модальності в обраному нами англійському художньому тексті.

З-поміж низки трактувань поняття модальність різними мовознавцями наведемо визначення Ф.С. Бацевича, котрий вважає модальність функціонально-семантичною категорією, яка є носієм різних видів відношення повідомлення до дійсності, а також мовця до того, про що він повідомляє слухачеві як до правдивого/неправдивого, хорошого/поганого тощо [1: 331]. Традиційно розрізняють модальність об'єктивну та суб'єктивну. Об'єктивна модальність відображає характер об'єктивних зв'язків в ситуації пізнання, вона охоплює можливі, реальні та необхідні зв'язки [4: 123]. Суб'єктивна модальність виражає ставлення мовця до висловлювання, а також вказує на ступінь достовірності думки, яка відображає об'єкт чи явище дійсності [9: 41].

На думку Ш. Балі, модальність є душею речення, так само як і думка вона утворюється в основному в результаті активної мисленнєвої діяльності мовця [4: 123].

У сучасному мовознавстві думка про розмежування об'єктивної та суб'єктивної модальності не завжди є одностайною. Натомість модальність трактують як виключно суб'єктивну категорію [8: 6], яка охоплює два шари модальних відносин: первинний і вторинний. Первинна модальність виражає ступінь відношення змісту висловлювання до дійсності з точки зору мовця. Під вторинною модальністю розуміють характеристику відношень суб'єкта до дії з точки зору необхідності, бажаності дії, а також характеристику відношення мовця до змісту висловлювання в цілому стосовно його впевненості в повідомлюваному.

Епістемічну модальність вважають невід'ємною частиною суб'єктивної модальності, яка виражає вірогідність, достовірність, істинність висловлювання, ступінь повноти та характер знань мовця про повідомлюване [10: 3]. Епістемічна модальність відображає ступінь обґрунтованості змісту висловлювання, а також спосіб сприйняття інформації, яка міститься в повідомленні [7].

У логіці розрізняють два типи суджень за ступенем обґрунтованості: достовірні та проблематичні [7]. Достовірні судження відображають реальний стан речей, вони є обґрунтованими, в той час як проблематичні судження є недостатньо обґрунтованими [7]. Підставами для прийняття рішення про ступінь обґрунтованості судження є віра та знання.

У складі епістемічної модальності виділяють три групи значень: просту, проблематичну та категоричну достовірність [11: 49]. Вірогідність буває гіпотетичною, можливою, близькою до реальної, бажаною та необхідною [10: 3].

Проста достовірність імпліцитно виражає відповідність змісту висловлювання реальному стану речей. Категорична достовірність відображає впевненість мовця в достовірності повідомлення, тоді як проблематична достовірність позначає, що мовець не впевнений в істинності висловлювання [11: 49].

У межах функціонально-семантичного підходу значення, які утворюють категорію модальності, в сукупності представляють семантичне макрополе модальності висловлення [8: 8], що в свою чергу складається із мікрополів первинної модальності та вторинної модальності з їхніми підвидами. Мікропіле епістемічної модальності утворене значеннями, які відображають ступінь упевненості мовця в достовірності повідомлюваної інформації [8: 10]. До складу цього мікрополя входять значення вірогідності та невірогідності, причому вірогідність поділяється на високу, просту та низьку [8: 10].

Епістемічна модальність охоплює неоднорідні за обсягом значення лексичні одиниці, граматичні особливості, ступінь оформлення на різних рівнях мовної системи [10: 3; 11: 50]. Спробуємо визначити, які лексичні та граматичні засоби утворюють кожен з підвидів вірогідності в аналізованому нами творі.

У тексті роману "The Hound of the Baskervilles" [12] нами зафіксовані різноманітні лексичні засоби вираження проблематичної епістемічної модальності. Загалом з тексту роману нами виокремлено 501 випадок експлікації проблематичної епістемічної модальності.

Установлено, що найчастіше в аналізованому тексті (116 разів – 23,1%) вживаються модальні прислівники, переважну більшість з яких (69,8%) складають прислівники зі значенням високої вірогідності: *certainly, surely, evidently, exactly, really, indeed, apparently, obviously, undoubtedly, confidently*, напр.: *The man is **certainly** a country practitioner.*

*It is **evidently** a case of extraordinary interest.*

Група простої вірогідності представлена трьома прислівниками: *perhaps, possibly, probably*, напр.:

*And **perhaps** things may seem more cheerful in the morning.*

*You will then learn it in **possibly** twenty cases.*

Прислівники малоїмовірності – нечисленні (2,5%): *hardly, incredulously*, напр.:

*I can **hardly** imagine how he could have hoped to see anyone.*

Хоча модальність зазвичай стосується цілого речення з описом подій, фактів, обставин [6: 67], центральну роль у вираженні модальності виконують модальні дієслова, що й демонструють результати нашого дослідження. Ми нарахували 95 випадків (19%)

використання модальних дієслів, причому більше половини (48 разів – 50,52%) складають дієслова низької вірогідності, а саме: *might, could/ could not, may not, not to be to, should*, напр.:

*For you to know **could not** have helped us, and **might** possibly have led to my discovery.*

Значення простої ймовірності в тексті мають модальні дієслова *may* та *can*, напр.:

*There **can** be no doubt about the matter.*

*You **may** possibly have read my little monograph.*

3-поміж модальних дієслів лише одне – *must* (9 випадків вживання), у своєму вторинному значенні виражає високу ймовірність, напр.:

*Surely that **must** be the same.*

Важливу роль у створенні проблематичної епістемічної модальності відіграють прикметники зі значенням ймовірності (88 випадків вживання – 17,5%), які входять до складу складного іменного присудку (76 слів), або вжиті у функції означення (12 слів).

До прикметників високої ймовірності (46,6%) належать: *evident, aware, certain, obvious, confident, probable, clear, real, true, sure/surest*. До цієї групи також відносимо дієприкметники *justified* та *convinced*, напр.:

*It was **evident**, however, that I could not do this.*

*I am **sure** that he would be delighted.*

Просту ймовірність виражають прикметники *likely, possible, suggestive* (30,7%), напр.:

*It is **suggestive** that...*

Підгрупа малої ймовірності може включати в себе як низьку вірогідність, так і неймовірність. У тексті роману прикметники *unlikely, uncertain, hopeless, vague, dim*, а також *aware* та *sure* в заперечній формі виражають низьку ймовірність, у той час як неймовірність факту чи події можна висловити прикметниками *impossible, inconceivable, incredible* та *irresolute*, напр.:

*... though it is **unlikely** that he ever placed himself in his power.*

*It is surely **inconceivable** that he could have held out upon the moor during all that time.*

Значну групу лексичних показників проблематичної модальності утворюють перформативні дієслова (83 слова, що складає 16,6%), які не описують певну дію, проте вживання яких прирівнюється до виконання дії. До складу перформативних дієслів високої вірогідності входять такі: *to believe, to think, to assure, to know, to make up one's mind, to make certain*. Нараховуємо 44 вживання таких дієслів (53%) в аналізованому тексті, напр.:

*I entirely **believe** you.*

*I **assure** you.*

Просту вірогідність виражають такі перформативні дієслова, як *to presume, to suggest, to gather, to expect, to be inclined to think, to hope, to suppose, to imagine, to wonder, to fancy, to guess*, вжиті в тексті 29 разів (35%), напр.: *You have always kept together, I **presume**.*

*I **expect** we shall have a fairly full knowledge of the case.*

Набагато менша кількість перформативних дієслів (12%) виражають слабку ймовірність: *to have no idea, to hesitate* та *to suspect*, напр.:

*Barrimore **hesitated** for a moment.*

Досить велику кількість експлікаторів епістемічної модальності (78 слів – 15,6%) складають іменники, більшість з яких (65,4%) вживаються на позначення високої ймовірності: *no doubt, fact, evidence, belief knowledge, certainty*, напр.:

*I have **no doubt** that you would have had a more lively evening.*

*The **fact** is no longer a secret.*

Просту ймовірність виражають такі іменники: *probability, surmise, conjecture, impression*., напр.: *... the **probability** is in favour of his being a country practitioner.*

Шість іменників (19,2%) – *hesitation, suspicion, mystery, incredulity, vagueness, no conviction* – належать до групи малої ймовірності, напр.:

*Both of the women were left with a strong **suspicion** against Stapleton.*

Окрім вищезазначених лексико-семантичних класів слів, просту вірогідність у художньому творі виражають дієслова з модальним значенням *seem* та *appear*, кількість вживання яких

дорівнює 41 (8,2%). В основному ці дієслова входять до складу складного дієслівного присудку, де сполучаються з інфінітивом, напр.:

I seem to remember the name.

One thing only appears to be certain.

Вищезазначені дієслова можуть також входити до складу складного іменного присудка, напр.:

It certainly seems probable.

Підсумовуючи вищевикладене, робимо висновок, що основними лексичними показниками проблематичної епістемічної модальності в тексті роману “The Hound of the Baskervilles” є модальні прислівники (23,1%), модальні дієслова (19%), прикметники зі значенням ймовірності (17,5%), перформативні дієслова (16,6%), іменники епістемічної семантики (15,6%) та дієслова з модальним значенням *seem* та *appear* (8,2%). У більшості випадків (45,1%) зазначені засоби вказують на високу ймовірність повідомлюваного, у 35,9% виражена проста вірогідність і лише в 19% ці слова висловлюють низьку можливість або неймовірність явищ чи подій, про які повідомляється. В інтелектуальному розслідуванні, яким є детективний роман, читач разом з автором бере участь у знаходженні істини, відтак засоби високої та простої ймовірності дозволяють читачеві висувати власні припущення та здогадки, слідуючи за сюжетом твору.

Варто також зазначити, що окрім вищезазначених експлікаторів сему проблематичної вірогідності мають неозначені займенники *someone*, *something* та інші. У реченні спостерігаємо підсилення значення цих займенників іншими засобами проблематичної модальності, напр.:

Someone seems to be very deeply interested in your movements.

Крім лексичних показників, для висловлення проблематичної епістемічної модальності широко використовуються синтаксичні засоби, зокрема питальні речення, напр.:

A lawyer, is he not, gray-headed, and walks with a limp?

У багатьох випадках семантика проблематичної модальності передається лексичними засобами в комплексі з синтаксичними, напр.:

There is no other claimant, I presume?

Часто спостерігаємо підсилення значення епістемічної модальності двома, або навіть трьома показниками, напр.:

Perhaps things may seem more cheerful in the morning.

It certainly seems probable.

Отже, можемо стверджувати, що в тексті англійського детективного роману семантика проблематичної епістемічної модальності есплікується різноманітними лексичними (модальні прислівники та дієслова, перформативні дієслова, прикметники та іменники зі значенням ймовірності, дієслова *seem* та *appear*) і синтаксичними засобами.

Перспективу подальших досліджень проблематичної епістемічної модальності вбачаємо у вивченні специфіки проблематичної модальності в різних жанрах художньої літератури та в текстах офіційно-ділового і публіцистичного стилів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 344 с.
2. Бекузарова Ю.Ю. Осмысление детектива как жанрового канона в литературоведении XX века // Текст и гуманитарный дискурс: вчера и сегодня. Материалы 4-го выпуска сборника трудов кафедры зарубежной литературы КБГУ. – Нальчик: Изд-во М. и В. Котляровых, 2008. – С. 150–156.
3. Варенко Т. К. Мовні прояви епістемічної модальності в сучасному англійському художньому дискурсі // Наукові записки Кіровоградського державного пед. університету імені Володимира Винниченка. Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Вип.118. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2013. – С. 57–61.
4. Захарова В.А. Субъективная эпистемическая модальность в сложноподчиненных предложениях с придаточными объектными // Филологические науки в России и за рубежом: материалы междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, февраль 2012 г.). – СПб.: Реноме, 2012. – С. 123–125.
5. Захарченко Н. Таксономія модальності: нарис проблематики // Наукові записки Кіровоградського державного пед. університету імені Володимира Винниченка. Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Вип. 105. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2012. – С. 424–427.

6. Латик М. Когнітивно-прагматичні властивості англійських модальних дієслів // Вісник Львівського університету. Серія: Іноземні мови. – 2010. – Вип. 17. – С. 67-73.
7. Модальность суждений: сущность и виды // http://logikah.ru/podborka_shpor_po_logike_3-modalnost_sujdenii_suschnost_i_vidy.html
8. Оленчук О.Г. Языковые средства репрезентации проблематической модальности: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.19 / Удмуртский гос. ун-т. – Ижевск, 2012. – 24 с.
9. Панфилов В.З. Роль модальности в конституировании предложения и суждения. // Вопросы языкознания. – 1977. – №4. – С.37-48.
10. Скибицька Н.В. Епістемічна модальність в англійській мові (діахронний аспект): Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Київський національний ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2004. – 21 с.
11. Чепурная А.И. Экспликация эпистемической модальности в английской публицистике // Сборник научных трудов SWorld. Материалы международной научно-практической конференции «Современные проблемы и пути их решения в науке, транспорте, производстве и образовании '2012». – Выпуск 4. – Том 40. – Одесса: КУПРИЕНКО, 2012 – С.48-52.
12. Conan Doyle A. The Hound of the Baskervilles // <http://www.gutenberg.org/files/2852/2852-h/2852-h.htm>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Вікторія Кочубей – кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: лінгвістика тексту, емотіологія.